

DARIUSZ KWIATKOWSKI

Wierność prawu liturgicznemu wiernością Chrystusowi i Kościołowi

Odnowa liturgiczna Soboru Watykańskiego II niewątpliwie w znacznym stopniu przyczyniła się do bardziej świadomego, czynnego i owocniejszego uczestnictwa wiernych w Eucharystii. Uproszczone ryty, wprowadzenie języków narodowych, przywrócenie bogatej liturgii słowa Bożego, zróżnicowanie posług liturgicznych dają wiernym możliwość głębokiego zaangażowania się i właściwego przeżywania Eucharystii rozumianej jako misterium uobecnienia śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Reforma liturgiczna przyczyniła się też do częstszego przyjmowania Komunii Świętej, która stanowi kulminacyjny moment Uczty Paschalnej Chrystusa.

Nie brakuje jednak, niestety, błędów i nadużyć w sposobie celebrowania, uczestnictwa i rozumieniu Eucharystii. Kościół, mając świadomość, że Eucharystia zawiera w sobie wszystkie jego dobra duchowe, czyli samego Chrystusa, a także stanowi źródło i szczyt całego życia chrześcijańskiego (KL 10), nieustannie troszczy się, aby wyeliminować wszelkiego rodzaju błędy i nadużycia. Świadczą o tym dokumenty legislacyjne wydane przez Nauczycielski Urząd Kościoła po Soborze Watykańskim II¹. Kościół bardzo mocno podkre-

¹ Zob. np.: Paweł VI: *Motu proprio Sacram Liturgiam* (25.01.1964), *Motu proprio Mysteriorum Paschalis* (14.02.1969); Święta Kongregacja Obrzędów: Instrukcja *Inter Oecumenici* (26.09.1964), Instrukcja *Musicam sacram* (5.03.1967), II Instrukcja *Tres abhinc annos* (4.05.1967), Instrukcja *Eucharisticum Mysterium* (25.05.1967); Kongregacja ds. Kultu Bożego: Instrukcja *Memoriale Domini* (29.05.1969), Instrukcja do Konstytucji Apostolskiej *Missale Romanum* (20.10.1969), III Instrukcja *Liturgicae instaurationes* (5.09.1970), List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych *Paschalis sollemnitatis* (16.01.1988); Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów: IV Instrukcja Liturgia Rzymska i inkulturacja *Varietates legitimae* (25.01.1994), Instrukcja *Liturgiam authenticam* (28.03.2001); Jan Paweł II: Encyklika o Eucharystii w życiu Kościoła *Ecc-*

śla, że kiedy w czasie sprawowania świętej liturgii dokonują się nadużycia, wówczas następuje prawdziwe zafalszowanie liturgii katolickiej. Znamienna w tej kwestii jest wypowiedź św. Tomasza z Akwinu: „Błąd zafalszowania dopełnia ten, kto w imieniu Kościoła oddaje Bogu cześć w sposób niezgodny z ustaleniami powziętymi przez Kościół na mocy jego boskiej władzy oraz w sposób przez Kościół nie praktykowany”². Święty Jan Paweł II zwracał uwagę, że wszelkie nadużycia i błędy w sprawowaniu Eucharystii powodują zaciemnienie prawidłowej wiary i nauczania katolickiego odnośnie do tego przedziwnego Sakramentu (por. EE nr 10). Najczęściej przyczyną różnych nadużyć jest fałszywe rozumienie wolności, niewłaściwe praktyki ekumeniczne, ignorancja oraz przede wszystkim brak wiary (por. RS nr 6-11).

Celem artykułu jest uzasadnienie stwierdzenia, że wierność prawu liturgicznemu jest jednocześnie wiernością Chrystusowi i Kościołowi. W opracowaniu, ze względu na jego ograniczone ramy, zajęto się tylko Eucharystią, gdyż ona jest największym skarbem duchowym Kościoła. Podstawowym źródłem jest, mało znana w Kościele polskim, instrukcja wydana 25 marca 2004 roku przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów o zachowaniu i unikaniu pewnych rzeczy dotyczących Najświętszej Eucharystii *Redemptionis Sacramentum* (RS). Poza tym w studium znajdują się odwołania do innych dokumentów Magisterium Kościoła. W sposób szczególny w artykule omówiono nadużycia i błędy dotyczące materii Eucharystii, modlitwy eucharystycznej i Komunii Świętej.

I. Materia Najświętszej Eucharystii

Materią Eucharystii, od momentu jej ustanowienia przez Chrystusa w Wieczerniku, były chleb i wino. Jezus, jeszcze przed tym wydarzeniem, często odwoływał się do rzeczywistości chleba i wina. Po cudownym rozmnożeniu chleba nad Jeziorem Galilejskim (J 6,1-15), mówił o sobie, że jest chlebem, który zstąpił z nieba (J 6,35) oraz, że każdy, kto będzie spożywał ten chleb, nie umrze, ale będzie miał życie wieczne (J 6,50.54). W Mowie eucharystycznej utożsamiał chleb ze swoim ciałem oraz wezwał do picia Jego krwi. Spożywanie tych pokarmów daje gwarancję życia wiecznego (J 6,53-55). Jezus nazwał siebie również krzewem winnym. Trwanie w Nim jest warunkiem obfitego owocowa-

lesia de Eucharistia (17.04.2003), Instrukcja *De musica sacra* (22.11.2003), Instrukcja o zachowaniu i unikaniu pewnych rzeczy dotyczących Najświętszej Eucharystii *Redemptionis Sacramentum* (25.04.2004); *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału rzymskiego* (2002); Benedykt XVI: Adhortacja apostolska o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła *Sacramentum Caritatis* (22.02.2007).

² Tomasz z Akwinu: *Suma teologiczna*, II-2, q.93, a. 1. Cyt. za: RS (nr 169).

nia (J 15,1.5). Powyższe słowa nabrały konkretnego wyrazu podczas ostatniej wieczerzy, kiedy Jezus wziął chleb, pobłogosławił go, połamał i podał swoim uczniom, mówiąc: „Bierzcie i jedzcie, to jest Ciało moje”. Potem, wzięwszy kielich, odmówił błogosławieństwo i podał uczniom, mówiąc: „Pijcie z niego wszyscy, bo to jest moja Krew Przymierza, która za wielu będzie wylana na odpuszczenie grzechów” (Mt 26,26-28; por. Janczewski 2005, s. 36-37).

Również cała tradycja Kościoła potwierdza, że materią Eucharystii były zawsze chleb i wino. Naukę tę jednomyślnie potwierdzają wszystkie soborowe i posoborowe dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła. W *Kodeksie prawa kanonicznego* czytamy: „Najsświętsza Ofiara eucharystyczna powinna być sprawowana z chleba i wina, do którego należy dodać trochę wody. Chleb winien być czysto pszenny i świeżo upieczony, aby nie było żadnego niebezpieczeństwa zepsucia. Wino powinno być naturalne z owocu winnego i nie zepsute” (KPK kan. 924, 1-3). Podobne określenie materii Eucharystii znajdujemy w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału rzymskiego*, gdzie jednoznacznie stwierdzono: „Chleb, którego używa się do sprawowania Eucharystii, powinien być czysto pszenny, świeżo wypieczony i niekwaszony, zgodnie ze starożytną tradycją Kościoła łacińskiego” (OWMR 320). W odniesieniu do wina przeznaczonego do celebrowania Eucharystii dokument mówi, że powinno być ono z owocu winnego krzewu (Łk 22,18), naturalne i czyste, to jest bez jakichkolwiek dodatków obcych substancji (por. OWMR 322). Podkreśla się także, że należy troskliwie dbać, aby chleb i wino wykorzystane w Eucharystii były przechowywane w doskonałym stanie. Należy je chronić przed skwaśnieniem, zepsuciem i zeschnięciem w przypadku chleba (por. OWMR 323).

Mąka pszenna, z której wyrabia się hostie eucharystyczne, powinna być rozczyniona w wodzie naturalnej. Nie powinno się używać ani mleka, ani tłuszczu. Ciasto powinno być wypiekane na ogniu i nie wolno go gotować. Do pieczenia hostii mszalnych dopuszcza się użycia pieca elektrycznego lub gazowego (por. Pastuszko 1997, s. 228). Dokumenty kościelne nie określają w sposób konkretny, jak długo można przetrzymywać chleb przeznaczony do konsekracji eucharystycznej, gdyż jest to uzależnione od różnych warunków klimatycznych. Mąka pszenna i upieczony z niej chleb

ulegają zepsuciu w zależności od stopnia nawilgocenia powietrza, które jest różne w innych strefach klimatycznych. W polskich warunkach zaleca się, aby od wypieku hostii do jej spożycia nie upłynęło więcej niż miesiąc czasu. Jednak najważniejsze to, aby chleb przed konsekracją i Hostie po konsekracji nie były zepsute, a więc spleśniałe czy zbyt twarde (Janczewski 2005, s. 39).

Z powyższych stwierdzeń wynika, że chleb wykonany z innej substancji, nawet zbożowej, lub taki, do którego dodano znaczną ilość materii różnej od

pszenicy nie stanowi ważnej materii do sprawowania Eucharystii. Według instrukcji *Redemptionis Sacramentum* poważnym nadużyciem jest dodawanie do chleba przeznaczonego do Eucharystii innych substancji, jakimi są owoce, cukier czy miód. Przygotowaniem chleba eucharystycznego powinny zajmować się osoby, które oznaczają się uczciwością, mają odpowiednie kompetencje do ich wykonywania i posiadają odpowiednie narzędzia (RS 48)³.

Ponieważ w ostatnich latach w Polsce rozpowszechniła się praktyka wypieku hostii oraz sprowadzania i dystrybucji wina mszalnego w dużej części poza kontrolą kompetentnej władzy kościelnej, odpowiedzialnej za prawdziwość materii Eucharystii, Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski przedstawiła konkretne wskazania dotyczące chleba i wina używanych jako materia Eucharystii. Komisja wypowiedziała się bardzo jasno na temat osób wytwarzających chleb używany do Eucharystii:

W trosce o zachowanie właściwości chleba przeznaczonego do sprawowania Eucharystii, osoba odpowiedzialna za wypiek hostii powinna posiadać rekomendację od swojego proboszcza i złożyć przyrzeczenie wobec biskupa swojej diecezji lub jego przedstawiciela, że używać będzie w tym celu wyłącznie najczystszej mąki pszennej bez żadnych dodatków i konserwantów. Przyrzeczenie to powinno być odnawiane co 5 lat. Dopiero po spełnieniu powyższych wymogów otrzyma upoważnienie do przygotowywania chleba do sprawowania Eucharystii. Po jego przygotowaniu umieszcza na opakowaniu swój adres i datę wypieku (Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski 2016, s. 26-27).

Odnosnie do wina jako materii Eucharystii, bardzo ważnym dokumentem Kościoła powszechnego jest bulla unii z Kościołem ormiańskim *Exultate Deo*, podpisana na 8 sesji Soboru Florenckiego, 22 listopada 1439 roku. Bulla jednoznacznie stwierdza, że materią Eucharystii oprócz chleba jest również wino gronowe, do którego przed konsekracją należy dolać odrobinę wody. Dokument wyjaśnia, że wodę dodaje się, ponieważ – według świadectw ojców i doktorów Kościoła – sam Chrystus ustanowił ten sakrament, pomieszawszy wino z wodą. Odpowiada to obrazowi Chrystusa ukrzyżowanego, u którego z przebitego boku wypłynęły krew i woda. Bulla wyjaśnia, że to zmieszanie jest obrazem zjednoczenia ludu chrześcijańskiego z Chrystusem. Woda oznacza lud, a krew Chrystusa jawi się pod postacią wina (Sobór Florencki 2003, 16 a, s. 515-516).

Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* mocno zaznacza, że z troskliwością należy dbać, aby wino przeznaczone do Eucharystii było przechowywa-

³ Należy zauważyć, że w tym miejscu instrukcja odwołuje się do instrukcji *Dominus Salvator noster*, wydanej 26.03.1929 r. przez Kongregację ds. Dyscypliny Sakramentów. Świadczy to o ciągłości tradycji kościelnej dotyczącej materii Eucharystii.

ne w doskonałym stanie, by nie skwaśniało. Nie wolno używać w Eucharystii wina, którego prawdziwość i pochodzenie byłyby wątpliwe. Nie istnieje żaden pretekst, mogący usprawiedliwić użycie jakichkolwiek innych napojów, które nie stanowią ważnej materii. W tej kwestii Kościół stoi na straży pewności co do ważności sprawowanego sakramentu (por. RS 50)⁴. Najważniejszą motywacją do używania chleba pszennego i wina z winogron jako materii Eucharystii jest jednak wierność Chrystusowi. On sam wybrał chleb i wino, ustanawiając Eucharystię, i nazywał je swoim ciałem i swoją krwią.

W kwestii wina jako materii Eucharystii wypowiedziała się również Konferencja Episkopatu Polski we wspomnianym wcześniej dokumencie. Biskupi polscy przypominają, że:

obowiązkiem jest nabywanie wina mszalnego u upoważnionego przez kurię diecezjalną producenta wina mszalnego, względnie dystrybutora, którzy przed swoim biskupem złożyli przyrzeczenie, że wytwarzane lub rozprowadzane przez nich wino spełnia wszystkie warunki stawiane co do wina mszalnego, czyli że zostało wyprodukowane, nie naruszając prawa winiarskiego obowiązującego w ich kraju oraz zgodnie z prawem kościelnym, tzn. spełnia zasady podane przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów oraz wytyczne Konferencji Episkopatu Polski. W celu zapewnienia łańcucha zaufania od producenta poprzez dystrybutora aż do sprowadzającego, nakazana jest formalna autoryzacja odnośnie do firm względnie osób. Konkretną formę tej autoryzacji ustala Konferencja Episkopatu Polski. Taki sposób postępowania podyktowany jest troską o zapewnienie ważnej, dozwolonej i godziwej materii Najświętszej Ofiary, jaką jest wino mszalne. Autoryzacja producenta wina mszalnego względnie dystrybutora przez Komisję ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów ma ważność dla wszystkich diecezji w Polsce (Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski 2016, s. 54).

II. Modlitwa eucharystyczna

Nazwą tą objęte są działania i modlitwy od dialogu wstępnego prefacji do aklamacji *Amen*, wypowiedzianej po doksologii. Modlitwa eucharystyczna jest centralną i kulminacyjną częścią całej liturgii Mszy Świętej. Jest w nią wpisane wydarzenie zbawcze z ostatniej wieczerzy, które jednocześnie nieskończenie ją przekracza. Poprzez słowa i gesty kapłana uobecnia się wydarzenie

⁴ Po Soborze Watykańskim II zastanawiano się, czy w ramach inkulturacji na terenach misyjnych można używać do produkcji wina mszalnego z trzciny cukrowej lub palmy, ale zdecydowanie sprzeciwiła się temu Kongregacja Nauki Wiary w piśmie z 9 maja 1973 r. – zob. *Resp. Part. Ad Missae celebrationem adhiberi possunt variae vini formae, dummodo re vera sint vinum ex vite* (vol. V, n. 4196, col. 6588).

ostatniej wieczerzy w określonej wspólnocie *hic et nunc*. *Katechizm Kościoła katolickiego*, podejmując nauczanie konstytucji o liturgii, przypomniał, że „Zbawiciel nasz podczas Ostatniej Wieczerzy, tej nocy, której został wydany, ustanowił eucharystyczną Ofiarę Ciała i Krwi swojej, aby w niej na całe wieki, aż do swego przyjścia, utrwalić Ofiarę Krzyża i tak umiłowanej Oblubienicy – Kościołowi powierzyć pamiątkę swej Męki i Zmartwychwstania” (KKK 1321; KL 47). Ojciec Święty Jan Paweł II we wstępie oraz w pierwszym rozdziale encykliki *Ecclesia de Eucharistia*, zatytułowanym: *Tajemnica wiary*, wyjaśnia, w jaki sposób każda Msza Święta jest uobecnieniem śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Celebrując Eucharystię, Kościół uobecnia to, co się wydarzyło w wieczór Wielkiego Czwartku, podczas ostatniej wieczerzy i zaraz po niej. Ustanowienie Eucharystii w czasie pożegnalnej wieczerzy w sposób sakramentalny uprzedzało wydarzenia, które miały miejsce od Wielkiego Czwartku aż do poranka Wielkiej Niedzieli. W dni misterium paschalnego wpisuje się w naturalny sposób *mysterium eucharisticum* (por. EE 2-3). Te rzeczywistości są uobecnianie w modlitwie eucharystycznej.

Kościół, mając świadomość ważności modlitwy eucharystycznej, a zwłaszcza zbawczych wydarzeń, które podczas niej się uobecniają, zawsze troszczył się o jej piękno oraz o poprawność teologiczną. W Kościele rzymskim przez wiele wieków obowiązywała tylko jedna modlitwa eucharystyczna, zwana *Kanonem rzymskim*, którego tekst ukształtował się między IV a VII wiekiem. Autorstwo tej modlitwy w znacznej części przypisuje się św. Ambrożemu z Mediolanu. Po Soborze Watykańskim II do *Mszalu rzymskiego* wprowadzono jeszcze inne modlitwy eucharystyczne: drugą, trzecią i czwartą modlitwę eucharystyczną, piątą modlitwę eucharystyczną, która ma cztery wersje, dwie modlitwy eucharystyczne o tajemnicy pojednania oraz trzy modlitwy eucharystyczne dla Mszy z udziałem dzieci (por. Kwiatkowski 2016, s. 118-121).

Ponieważ, jak stwierdza *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, modlitwa eucharystyczna „jest ośrodkiem i szczytem całej celebracji” (OWMR 78), Kościół podaje jasne przepisy dotyczące jej używania podczas Eucharystii. Przede wszystkim, można stosować tylko te modlitwy, które umieszczono w *Mszale rzymskim* i zostały prawnie zatwierdzone przez Stolicę Apostolską. Całkowicie wyklucza się możliwość improwizacji i układania własnych, czyli prywatnych modlitw eucharystycznych (Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego 1987, 5; por. Jan Paweł II 1988, 13)⁵.

Wypowiadanie modlitwy eucharystycznej jest zarezerwowane tylko dla kapłana na mocy udzielonej mu przez sakrament święceń. Należy pamiętać, że w tej modlitwie w sposób szczególny uwypukla się funkcja kapłana, który

⁵ Takie tendencje istniały na Zachodzie Europy bezpośrednio po zakończeniu Soboru Watykańskiego II i po wydaniu *Mszału rzymskiego* z 1970 r.

działa *in persona Christi*, czyli w jedności i w utożsamieniu z Jezusem Chrystusem. Dlatego dużym nadużyciem jest zezwolenie na to, aby niektóre części tej modlitwy były czytane przez diakona lub osoby świeckie (por. RS 52).

W czasie wypowiedzania słów modlitwy eucharystycznej nie można wykonywać innych modlitw ani śpiewów. Przepisy zakazują także możliwość grania na organach lub innych instrumentach. Wynika to z tego, że wierni muszą wyraźnie słyszeć słowa modlitwy wypowiedzane przez kapłana, by mogli w niej w sposób czynny uczestniczyć (por. OWMR 78; Kwiatkowski 2005, s. 93-112). Na czynne uczestnictwo wiernych w modlitwach eucharystycznych zwraca uwagę instrukcja *Redemptionis Sacramentum*, w której stwierdzono:

Lud jednak uczestniczy zawsze aktywnie i nigdy nie jest całkowicie bierny: „ożywiony bowiem wiarą, łączy się z kapłanem w milczeniu oraz poprzez formuły ustalone w strukturze modlitwy eucharystycznej. Są to odpowiedzi w dialogu prefacji, *Święty*, aklamacja po konsekracji i aklamacja *Amen* po końcowej doksolonii oraz inne aklamacje wprowadzone przez Konferencję Episkopatu i zatwierdzone przez Stolicę Świętą” (RS 54; OWMR 147; EE 28).

Nadużyciem jest również łamanie hostii w czasie wypowiedzania słów konsekracji. Nadużycie to stoi w sprzeczności z tradycją Kościoła, która pokazuje, że tę czynność zawsze wykonywano przed rozdawaniem Komunii Świętej. Stąd instrukcja zdecydowanie stwierdza, że nadużycie to należy napiętnować i jak najszybciej zlikwidować (por. RS 55).

Innym nadużyciem, które niekiedy pojawia się przy odmawianiu modlitwy eucharystycznej, jest pomijanie wspomnienia imienia papieża oraz biskupa diecezjalnego. Ten moment modlitwy eucharystycznej, zgodnie ze starożytną tradycją, akcentuje jedność kościelną. Jan Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* pisał: „Komunia kościelna zgromadzenia eucharystycznego jest komunią z własnym biskupem i papieżem” (EE 39).

W wielu kościołach w Polsce można spotkać jeszcze jedno nadużycie występujące w modlitwie eucharystycznej. Dotyczy ono wymieniania imion zmarłych w niewłaściwym miejscu modlitwy eucharystycznej lub dodawanie intencji, w której jest sprawowana Eucharystia. Jeżeli msza jest ofiarowana za zmarłych, można wymienić ich imiona, używając dodatkowej modlitwy wstawienniczej, która dotyczy osób zmarłych. Prywatną i niewłaściwą ingerencją w jedność modlitwy eucharystycznej jest natomiast wymienianie imion zmarłych w miejscu, w którym Kościół modli się za wszystkich zmarłych.

III. Komunia Święta

Chrystus ustanowił Eucharystię podczas wieczerzy, którą spożywał ze swoimi uczniami przed swoją męką i śmiercią. Wtedy po raz pierwszy uczniowie usłyszeli słowa: „To jest moje Ciało [...] bierzcie i jedzcie. To jest moja Krew [...] bierzcie i pijcie” (Mt 26,26-28). Msza Święta została ustanowiona przez Jezusa jako uczta ofiarna. Ponieważ celebracja Eucharystii jest uobecnieniem uczyty ofiarnej, spożywanie przygotowanego posiłku powinno być czymś naturalnym i oczywistym. Starożytne nazwy Mszy Świętej: „Łamanie chleba”, „Uczta Pańska”, „Dar”, podkreślają element przyjmowania posiłku, którym jest ciało i krew Chrystusa. Po Soborze Watykańskim II Kościół w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału rzymskiego* przypomniał: „Ponieważ celebracja Eucharystii jest ucztą paschalną, wypada, aby zgodnie z poleceniem Pana wierni odpowiednio przygotowani przyjmowali Jego Ciało i Krew jako pokarm duchowy” (OWMR 80).

Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* poświęca wiele miejsca Komunii Świętej. Najpierw omawia zasady przyjmowania pokarmu eucharystycznego i wskazuje na możliwe nadużycia, które mogą tu wystąpić. Punktem wyjścia do przyjęcia Komunii Świętej jest stan łaski uświęcającej. Jeżeli kapłan ma świadomość grzechu ciężkiego, nie powinien celebrować Eucharystii bez uprzedniej spowiedzi sakramentalnej. Mszalny akt pokutny łagodzi grzechy codzienne i pozwala godnie celebrować Mszę Świętą oraz przyjąć Komunię, ale nie ma on skuteczności sakramentu pokuty. Tylko w wyjątkowej sytuacji, gdy nie ma możliwości skorzystania ze spowiedzi, kapłan może celebrować Eucharystię, ale musi wcześniej wzbudzić akt żalu doskonałego, który zakłada pragnienie jak najszybszego wyspowiadania się (por. RS 80-81; KPK kan. 916; EE 36).

W przypadku wiernych świeckich zachęca się, aby jak najczęściej przyjmowali Komunię Świętą, o ile spełniają warunki wymagane do jej przyjęcia. Duszpasterze powinni czuwać, by wierni mieli świadomość, że grzech ciężki uniemożliwia przyjęcie pokarmu eucharystycznego. Wymagana jest tutaj roztropność duszpasterzy i odpowiednia katecheza. Instrukcja zwraca także uwagę, że w wielkich zgromadzeniach liturgicznych trzeba czuwać, by Komunii Świętej przez nieświadomość nie przyjmowali niekatolicy i niechrześcijanie. Na duszpasterzy kładzie się obowiązek upomnienia uczestników Eucharystii w stosownym czasie o konieczności ścisłego zachowania prawdy i dyscypliny dotyczącej spożywania ciała i krwi Chrystusa (RS 82-84).

Kodeks prawa kanonicznego podaje bardzo czytelne zasady dotyczące przyjmowania Komunii Świętej i innych sakramentów przez osoby należące do Kościoła katolickiego. Katolicycy szafarze godziwie udzielają sakramentów tylko wiernym katolikom, którzy też godziwie przyjmują je tylko od katolic-

kich szafarzy. Jeżeli jednak istnieje konieczność i prawdziwy pożytek duchowy oraz nie zachodzi niebezpieczeństwo błędu lub indyferentyzmu, wolno wiernym przyjąć sakramenty pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych od szafarzy niekatolickich tych Kościołów, w których są one ważne. Taka sytuacja może nastąpić jedynie w przypadku niemożności udania się do szafarza katolickiego. Szafarze katoliccy mogą natomiast godziwie udzielić tych sakramentów członkom Kościołów wschodnich, nie mających pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, gdy sami o nie poproszą i są odpowiednio przygotowani. Warunki podane w tych kanonach nie mogą być od siebie oddzielone i wymaga się, aby były spełnione wszystkie równocześnie. Zasady te obowiązują także w przypadku niebezpieczeństwa śmierci (por. KPK kan. 844, § 1-4).

Aktualne dokumenty kościelne ściśle wiążą sakrament pokuty z Eucharystią. Zachęca się wiernych, aby możliwie często przystępowali do spowiedzi, najlepiej poza Mszą Świętą, by potem móc uczestniczyć w całej Eucharystii i przyjąć Komunię Świętą. Połączenie sakramentu pokuty z Eucharystią dotyczy również dzieci. Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* mocno akcentuje, że Pierwszą Komunię Świętą zawsze powinna poprzedzać sakramentalna spowiedź. Podkreśla się również, że Pierwsza Komunia Święta powinna być zawsze udzielana przez kapłana podczas Mszy Świętej. Do Pierwszej Komunii Świętej mogą przystąpić dzieci, które osiągnęły używanie rozumu i są do niej odpowiednio przygotowani. Nie powinno się dopuszczać do Pierwszej Komunii Świętej dzieci, które nie osiągnęły używania rozumu i te, które proboszcz uzna za niewystarczająco przygotowani (por. RS 86-87; KPK kan. 914).

Kościół reguluje normami prawnymi również sposób udzielania Komunii Świętej wiernym. Powinno się ją im udzielać w czasie Eucharystii w tym momencie, w którym przewiduje to sam obrzęd celebracji, czyli po przyjęciu Komunii przez celebrującego kapłana. Zaznacza się, że nie należy kontynuować celebracji Mszy Świętej dopóki nie zakończy się rozdzielanie komunii wiernym. Bardzo zalecane jest, aby wierni przyjmowali pokarm eucharystyczny z hostii konsekrowanych podczas Mszy, w której uczestniczą (por. RS 88-89).

Wierni mogą przyjmować komunię w postawie klęczącej lub stojącej. Decyzję o postawie przyjmowania Eucharystii podejmują Konferencje Episkopatu. Dodaje się jednak, że w przypadku przyjmowania komunii w postawie stojącej, wierni przed jej przyjęciem powinni wykonać należyty gest czci, który powinien być określony również przez Konferencję Episkopatu. Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*, mówiąc o postawach w przyjmowaniu Komunii, zwraca uwagę, że szafarze nie mogą odmówić jej udzielenia tylko dlatego, że dana osoba chce ją przyjąć na klęcząco lub na stojąco (RS 91).

Komunię Świętą wierni, w zależności od ustaleń Konferencji Episkopatu, mogą przyjmować bezpośrednio do ust lub na rękę. Podkreśla się jednak, że by móc przyjmować komunię na rękę, potrzebne jest odpowiednie przy-

gotowanie wiernych oraz konieczność spożycia ciała Pańskiego na oczach szafarza. Nie można odchodzić od miejsca przyjęcia komunii, trzymając ją w dłoniach. W przypadkach, w których mogłoby istnieć niebezpieczeństwo profanacji Najświętszego Sakramentu, nie należy udzielać Komunii Świętej na rękę (por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów 1999, s. 190-191).

Dokumenty kościelne bardzo mocno podkreślają, że pod żadnym pozorem nie wolno samym wiernym brać konsekrowanego chleba ani kielicha krwi Pańskiej, ani tym bardziej przekazywać między sobą z rąk do rąk. Nadużyciem, które należy wyeliminować, jest zwyczaj polegający na tym, że nowożeńcy podczas mszy ślubnej udzielają sobie wzajemnie Komunii Świętej (por. RS 94).

Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* zdecydowanie zakazuje, ażeby podczas sprawowania Eucharystii lub przed nią rozdawano na wzór komunii eucharystycznej niekonsekrowane hostie albo inne rzeczy nadające się czy też nie nadające się do spożycia. Taki zwyczaj jest niezgodny z przepisami zawartymi w księgach liturgicznych oraz z tradycją Kościoła rzymskiego. Zakaz ten jest uzasadniony niebezpieczeństwem wprowadzenia wśród wiernych zamieszania do nauki Kościoła dotyczącej istoty Eucharystii i Komunii Świętej. Można zachować natomiast zwyczaj błogosławienia chleba i rozdawania go wiernym po Mszy Świętej, ale wtedy, podczas odpowiedniej katechezy, trzeba wyjaśnić wiernym, że nie należy tej czynności w żaden sposób utożsamiać z Komunią Świętą. W związku z tym nie można do tego celu używać niekonsekrowanych hostii (RS 96).

W przypadku komunii przyjmowanej przez kapłanów zwraca się uwagę na to, że powinni ją przyjmować przy ołtarzu, w czasie przewidzianym przez *Mszal rzymski*. Koncelebransi przyjmują natomiast komunię zaraz po przewodniczącym całego zgromadzenia liturgicznego i przed rozdawaniem jej wiernym. Kapłan przewodniczący lub koncelebrujący nie mogą czekać z przyjęciem Najświętszego Sakramentu do momentu zakończenia komunii wiernych. Wszyscy kapłani powinni zawsze przyjmować Komunię Świętą pod obiema postaciami z materii konsekrowanej podczas danej Eucharystii (por. OWMR 244-246, 248-249).

Reforma liturgiczna Soboru Watykańskiego II przywróciła możliwość przyjmowania Komunii Świętej pod dwiema postaciami. Nauczanie o takim sposobie komunikowania Kościół wyraził w konstytucji o liturgii (KL 55), dekrete o koncelebracji i komunii pod dwiema postaciami *Ritus concelebrationis et Communionis sub utraque specie* z 7 marca 1965 roku (Kongregacja Obrzędów 1976, 390-391, s. 124-125) oraz w instrukcjach: *Eucharisticum Mysterium* (Kongregacja Obrzędów 1976, 32) i *Sacramentali communionis* z 1970 roku (Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego 1976, 2146-2147,

s. 695). Wszystkie dokumenty zwracają uwagę na konieczność odpowiedniego przygotowania wiernych do takiej formy przyjmowania komunii. Zwracają uwagę także na pełnię znaku, który realizuje się w komunii pod dwiema postaciami. Przyjmowanie ciała Chrystusa jest znakiem uczestnictwa w ofierze Chrystusa, a przyjmowanie Jego krwi oznacza udział w Nowym Przymierzu. Poza tym w pełni realizuje się nakaz Chrystusa: „Bierzcie i jedzcie” oraz „Bierzcie i pijcie” (por. Grześkowiak 1982, s. 424-426; RS 100).

Kwestie praktyczne dotyczące sposobu udzielania ciała i krwi Pańskiej mają regulować odpowiednie dokumenty Konferencji Episkopatu. Mogą one wykluczyć możliwość przyjmowania komunii pod dwiema postaciami, gdy zachodzi nawet małe niebezpieczeństwo znieważenia świętych postaci. Normy wydane przez Konferencję Episkopatu powinny być zatwierdzone przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (por. OWMR 283 c).

Ze względów praktycznych nie należy wiernym świeckim podawać kielicha z krwią Pańską, jeśli do Komunii Świętej przystępuje bardzo duża liczba wiernych, co może sprawić trudność w określeniu ilości wina potrzebnego do Eucharystii i mogłoby zachodzić niebezpieczeństwo, że pod koniec celebracji pozostanie zbyt dużo krwi Chrystusa do spożycia. Również nie powinno się udzielać komunii pod obiema postaciami w następujących przypadkach: kiedy uciążliwe byłoby zorganizowanie podejście do kielicha, gdy celebracja wymaga użycia bardzo dużej ilości wina, że trudno byłoby określić jego pochodzenie i jakość, gdy znaczna część wiernych z różnych powodów nie chce przyjmować krwi Pańskiej oraz gdy brakuje wystarczającej liczby szafarzy do rozdzielania obu świętych postaci (por. RS 102).

Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* nie zezwala, aby przyjmujący Komunię Świętą sam zanurzał Hostię w kielichu lub brał na rękę Hostię, która wcześniej była zanurzona we krwi Pańskiej. Podkreśla się również, że hostia przeznaczona do zanurzenia we krwi Pańskiej powinna być wykonana z ważnej materii i musi być konsekrowana. W żadnym wypadku nie można używać chleba niekonsekrowanego lub sporządzonego z innej materii (por. RS 104).

Udzielanie wiernym krwi Pańskiej dopuszcza użycia wielu kielichów. Podkreśla się, że kielich główny powinien być większy, a pozostałe mniejsze, natomiast absolutnie nie dopuszcza się przelewania konsekrowanej krwi z jednego kielicha do drugiego, ponieważ grozi to znieważeniem świętych postaci. Zaznacza się również, że do podawania krwi Pańskiej nie wolno używać butelek, dzbanków lub innych naczyń, które nie odpowiadają przyjętym normom (por. RS 105-106).

Kodeks prawa kanonicznego mówi o profanacji Najświętszego Sakramentu. W kanonie 1367 czytamy: „Kto postaci konsekrowanej porzuca albo w celu świętokradczym zabiera lub przechowuje, podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa, zarezerwowanej Stolicy Apostolskiej; duchowny

może być ponadto ukarany inną karą, nie wyłączając wydalenia ze stanu duchownego” (KPK kan. 1367). Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* dodaje, że do tego przypadku należy zaliczyć wszystkie działania, które mają znamiona dobrowolności poważnej pogardy okazywanej świętym postaciom. Osoby, które przekraczają określone przez Kościół normy dotyczące rozdzielania i przechowywania Najświętszego Sakramentu, podlegają ustalonym karom. Dokument przypomina także, że po zakończeniu Komunii Świętej należy natychmiast całkowicie spożyć krew Pańską, jeśli ona pozostanie, a ciało Pańskie należy spożyć lub odnieść do miejsca przeznaczonego na przechowywanie Eucharystii (por. RS 107).

IV. Zakończenie

Czytając ten artykuł, ktoś może odnieść wrażenie, że wracamy do potrydenckiej kazuistyki w jej najbardziej ostrym wymiarze. Na pozór niewiele tutaj z posoborowej odnowy liturgicznej, która otwierała drogę do adaptacji i inkulturacji, i przede wszystkim akcentowała teologię poszczególnych obrzędów. Trzeba jednak jasno powiedzieć, że reforma liturgiczna nie zniosła prawa liturgicznego i nie pozwoliła na całkowitą improwizację w liturgii. Normy zostały uproszczone, ale zachowane, gdyż one służą czytelności i poprawności teologicznej liturgii. Wszelkie nadużycia i błędy czynią liturgię niezrozumiałą, a także odbierają wiernym możliwość świadomego, zrozumiałego i pełnego uczestnictwa w tym wielkim darze, jaki Kościół otrzymał od samego Chrystusa. Sobór Watykański II i posoborowe dokumenty utożsamiają liturgię z osobą Chrystusa, który jest w niej obecny w różnych formach i nieustannie kontynuuje swoją kapłańską misję zbawienia ludzi. Z dokumentów tych jasno wynika, że wierność przepisom liturgicznym jest wiernością Chrystusowi i Kościołowi.

Szczególną troską Kościół zawsze otaczał i nadal otacza Eucharystię, gdyż w niej zawiera się całe jego duchowe dobro, czyli Chrystus, nasza Pascha. Konkluzją artykułu są słowa św. Jana Pawła II: „Kościół otrzymał Eucharystię od Chrystusa, swojego Pana, nie jako jeden z wielu cennych darów, ale jako dar największy, ponieważ jest to dar z samego siebie, z własnej osoby w jej świętym człowieczeństwie, jak też dar Jego dzieła zbawienia” (EE 11). Można zatem powiedzieć, że takim darem nie wolno manipulować, ani w żaden sposób go zmieniać, ze względu na jego Dawcę i jego zawartość.

STRESZCZENIE

Artykuł ukazuje konieczność zachowania wierności prawu liturgicznemu odnoszącemu się szczególnie do Eucharystii. Reforma liturgiczna Soboru Watykańskiego II dała możliwość różnym adaptacjom w liturgii, ażeby wierni mogli w niej uczestniczyć w sposób bardziej świadomy i zaangażowany. Niestety, ta wolność przez wielu kapłanów bywa niewłaściwie interpretowana i często wprowadzają oni zmiany w celebracjach liturgicznych tam, gdzie tego nie wolno czynić. Dotyczy to przede wszystkim Eucharystii. Należy podkreślić, że wszelkie nadużycia i błędy w sprawowaniu Eucharystii powodują zaciemnienie prawidłowej wiary i nauczania katolickiego odnośnie do tego przedziwnego Sakramentu. Najczęściej przyczyną różnych błędów i nadużyć jest fałszywe rozumienie wolności, niewłaściwe praktyki ekumeniczne, ignorancja oraz przede wszystkim brak wiary. Artykuł uzasadnia tezę, że wierność prawu liturgicznemu jest jednocześnie wiernością Chrystusowi i Kościołowi. Podstawowym źródłem artykułu jest instrukcja wydana 25 marca 2004 roku przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów o zachowaniu i unikaniu pewnych rzeczy dotyczących Najświętszej Eucharystii *Redemptionis Sacramentum*. W sposób szczególny w artykule zostały omówione nadużycia dotyczące materii Eucharystii, modlitwy eucharystycznej i Komunii Świętej.

Słowa kluczowe: prawo liturgiczne; rubryki; wierność; materia Eucharystii; modlitwa eucharystyczna; Komunia Święta; nadużycie

WIERNOŚĆ PRAWU LITURGICZNEMU
WIERNOŚCIĄ CHRYSTUSOWI I KOŚCIOŁOWI

SUMMARY

The article points out the necessity of fidelity to the liturgical law concerning the liturgy and especially the Eucharist. The liturgical reform of the Second Vatican Council opened the possibility for various adaptations in the liturgy so that the faithful could participate in it in a more conscious and involved way. Regrettably, priests sometimes misinterpret this freedom and introduce changes in liturgical celebrations where it is not allowed to do so. This is especially linked to the Eucharist. It should be emphasized that all abuses and mistakes in the celebration of the Eucharist cause a darkening of the proper Catholic faith and teaching regarding this Sacrament. The most common cause of various mistakes and misuses is a spurious understanding of freedom, improper ecumenical practices, ignorance and, above all, lack of faith. The article justifies the thesis that fidelity to liturgical law is at the same time fidelity to Christ and the Church. The basic source of the article is the instruction issued on 25th March 2004 by the Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacra-

ments on the preservation and avoidance of certain things concerning the Holy Eucharist, called *Redemptionis Sacramentum*. In particular, the article deals with abuses regarding the matter of the Eucharist, Eucharistic prayer and Holy Communion.

Keywords: liturgical law; rubrics; fidelity; Eucharistic matter; Eucharistic prayer; Holy Communion; abuse

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI (2007): Adhortacja apostolska o Eucharystii, źródle i szczyt życia i misji Kościoła *Sacramentum Caritatis* [SC]. Kraków
- Grzeškowiak J. (1982): *Liturgia dzisiaj*. Katowice.
- Janczewski Z. (2005): *Materia i forma sakramentu Eucharystii*. „Prawo Kanoniczne” 48: 2005 nr 3-4, s. 35-51.
- Jan Paweł II (2003): Encyklika o Eucharystii w życiu Kościoła *Ecclesia de Eucharistia* [EE]. Poznań.
- Jan Paweł II (1984): *Kodeks prawa kanonicznego* [KPK]. Poznań.
- Jan Paweł II (1988): List apostolski *Vicesimus quintus annus*. Roma.
- Katechizm Kościoła katolickiego* [KKK]. (1994). Poznań.
- Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski (2016): *Wskazania w sprawie materii Eucharystii*. „Anamnesis” 84: 2016, s. 26-27.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego (1976 a): Instrukcja do Konstytucji Apostolskiej *Missale Romanum*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 461-464. Roma.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego (1976 b): Instrukcja *Memoriale Domini*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t.1, s. 596-601. Roma.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego (1976 c): III Instrukcja *Liturgicae instaurationes*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 703-713. Roma.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego (1997): List Okólny o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych *Paschalis sollemnitatis*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 3, s. 365-387. Roma.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (1999): *Dubium. Notitiae* t. 35, s. 160-161.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (2018 a): Instrukcja *De musica sacra*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 4, s. 1251-1259. Roma 2018.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (2018 b): Instrukcja *Liturgiam authenticam*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 4, s. 837-973. Roma.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (2018 c): Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów *De fidelium laicorum cooperatione*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 4, s. 485-507. Roma.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (2018 d): IV Instrukcja Liturgia Rzymska i inkulturacja *Varietates legitimae*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 4, s. 1-25. Roma.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (2004): Instrukcja o zachowaniu i unikaniu pewnych rzeczy dotyczących Najświętszej Eucharystii *Redemptionis Sacramentum* [RS]. Poznań.

- Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego (1987): Instrukcja *Inaestimabile donum*. W: J. Miazek (oprac.), *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła* s. 268-277. Warszawa.
- Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego (1976): Instrukcja *Sacramentali Communionis* [SC]. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 694-696. Roma.
- Kongregacja Obrzędów (1976): Dekret o koncelebracji i Komunii pod dwiema postaciami *Ritus concelebrationis et Communionis sub utraque specie*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 123-126. Roma.
- Kongregacja Obrzędów (1987): Instrukcja *Eucharisticum Mysterium* [EM]. W: J. Miazek (oprac.), *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła* s. 154-190. Warszawa.
- Kongregacja Obrzędów (1976): Instrukcja *Inter oecumenici*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 50-78. Roma.
- Kwiatkowski D. (2016): *Poznali Go przy łamaniu chleba*. Studia i Materiały 184. Poznań.
- Kwiatkowski D. (2005): *Udział wiernych w modlitwie eucharystycznej*. W: H.J. Sobeczko (red.), *Modlitwy eucharystyczne Mszału rzymskiego. Dzieje – Teologia – Liturgia* s. 93-112. Opole.
- Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału rzymskiego. Rzym 2002* [OWMR]. (2004).
- Pastuszko M. (1997): *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*. Kielce.
- Paweł VI (1976): *Motu proprio Mysteriorum Paschalis*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 431-433. Roma.
- Paweł VI (1976): *Motu proprio Sacramentorum Liturgiarum* [SL]. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 41-44. Roma.
- Resp. Part. Ad Missae celebrationem adhiberi possunt variae vini formae, dummodo re vera sint vinum ex vite*. W: X. Ochoa: *Leges Ecclesiae* vol. 5 n. 4196 col. 6588.
- Sobór Florencki (2003): Bulla unii z Ormianami *Exultate Deo*. W: A. Baron, H. Pietras (red.), *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, arabski, ormiański, polski* t. 3 16a, s. 515-516. Kraków.
- Sobór Watykański II (2002): Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* [KL]. W: Sobór Watykański II: *Konstytucje, dekryty, deklaracje* s. 48-78. Poznań.
- Święta Kongregacja Obrzędów (1976 a): Instrukcja *Inter Oecumenici*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 50-78. Roma.
- Święta Kongregacja Obrzędów (1976 b): Instrukcja *Musicam sacram*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 275-291. Roma.
- Święta Kongregacja Obrzędów (1976 c): II Instrukcja *Tres abhinc annos*. W: R. Kaczyński (red.), *Enchiridion Documentorum Instaurationis Liturgicae* t. 1, s. 296-302. Roma.

DARIUSZ KWIAKOWSKI: ks. dr hab., profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, kierownik Zakładu Teologii Praktycznej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; e-mail: darkwt63@amu.edu.pl.